

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору мистецтвознавства, професору
УРСУ Наталії Олексіївні

Рецензія

рецензента, кандидата історичних наук, доцента, доцента

**кафедри історії України Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка**

ЗАДОРОЖНЮКА Андрія Борисовича

**на дисертаційну роботу «Зародження і розвиток фотомистецтва
в Кам'янці-Подільському та його феномен у соціокультурному житті
міста (кінець 1850-х рр. – листопад 1918 р.)»**

БАБЮКА Дмитра Сергійовича,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Заслуга автора рецензованої дисертації полягає, на наш погляд, насамперед у тому, що він уперше на основі фотографій із архівних і музейних зібрань, приватних колекцій, різних писемних джерел і опублікованих документів, довідкових видань, наукових досліджень українських та закордонних авторів дослідив процеси виникнення та функціонування фотографії як фотомистецтва в цілому, і, зокрема, в м. Кам'янці-Подільському, підкреслив його значення як феномена в соціокультурному житті губерньського центра Поділля з кінця 1850-х рр. до листопада 1918 р. Новизна дослідження, як зазначає сам автор, визначається тим, що вперше в історіографії світлини фотографів

м. Кам'янця-Подільського стали предметом комплексного дослідження, зокрема вироблено методологічну парадигму їх вивчення, визначено ключові поняття, окреслено завдання із дослідження процесів зародження та становлення фотомистецтва та його ролі в соціокультурному житті м. Кам'янця-Подільського в період із кінця 1850-х рр. до листопада 1918 р., запропоновано їх послідовне розв'язання. Дійсно, багатofакторність аналізу, здійсненого дисертантом, дозволяє по-новому поглянути на візуальне мистецтво, що виникло у ХІХ ст., і поєднати його із повсякденням історичного періоду на межі століть. Таке трактування значно розширює мету і завдання дослідження, ставить перед автором багато запитань, вимагає навичок володіння методологічними інструментами, чіткого категоріального апарату, уважного ставлення до формулювання висновків та чіткого підходу до фактологічного матеріалу. На наш погляд, автор міг би відмовитися від аналізу історії виникнення фотографії, а зосередитися саме на тому, як нова реальність візуальної фіксації методом фотографування інтегрувалася в провінційний соціум. При цьому, здійснений історичний екскурс у становлення фотомистецтва і поширення його світом дозволив автору продемонструвати вплив цього явища на міське життя і його фіксацію повсякденної реальності. Отже, дисертаційна робота Дмитра Бабюка, безсумнівно, є актуальною.

Дисертація виконана в межах наукової теми «Проблеми історії суспільних змін і трансформацій в Україні від найдавніших часів до сьогодення» кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, сформульовані у дисертаційній роботі Дмитра Бабюка, аргументовані достатньо повно і на належному науковому рівні. Матеріали розділів викладені відповідно до заявленої мети і завдань, відповідають сутності об'єкта та предмета дослідження. Дисертант запропонував цікаве й науково обґрунтоване трактування обраної теми.

Робота виконана на основі фахово підбраного методологічного інструментарію: до аналізу залучено методи періодизації та класифікації, використано проблемно-хронологічний, порівняльний, археографічний, іконографічний та палеографічний методи, а також джерелознавчий метод виявлення, відбору, класифікації і формування комплексів джерел, їх датування, встановлення походження, текстологічний та герменевтичний аналізи, визначення їх цінності для певного конкретного дослідження.

Сформульовані висновки дисертації не суперечать фундаментальним результатам опрацьованих літературних джерел і є їх логічним продовженням.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація Дмитра Бабюка є важливим, самостійним дослідженням, з присутнім в ній переконливими, достовірними, обґрунтованими результатами, які у повній мірі пов'язані з опрацьованими ним джерелами та підтверджені узагальненнями і оцінкою в рамках окремих розділів. У дисертаційній роботі вперше на високому дослідницькому рівні досліджується проблема зародження і розвитку фотомистецтва в Кам'янці-Подільському та його феномен у соціокультурному житті міста (кінець 1850-х рр. – листопад 1918 р.). Дисертантом уточнено нижню хронологічну межу появи фотомистецтва в м. Кам'янці-Подільському; визначено основні етапи зародження та розвитку фотомистецтва в м. Кам'янці-Подільському в період із кінця 1850-х рр. до листопада 1918 р.; досліджено діяльність фотографів, фотографічних павільйонів та ательє міста, вивчено професійну специфіку і результати діяльності професійних фотографів-майстрів та фотографів-ремісників у м. Кам'янці-Подільському, здійснено реконструкцію колективного портрету фотографів м. Кам'янця-Подільського.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертаційної роботи Дмитра Бабюка мають практичне застосування для подальшого вивчення історії становлення фотомистецтва в Україні. Вони також сприятимуть розробці курсів з історії Поділля, навчальних дисциплін,

зорієнтованих на вивчення історичного краєзнавства, проблем вивчення історії повсякдення, ролі візуальних джерел в історичних дослідженнях. Матеріали дисертації можуть використовуватися під час підготовки навчальних посібників, розробки освітніх компонентів, під час написання монографій і навчальних посібників з історичного документознавства, історії України, історії культури, історичного краєзнавства.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Ключові положення й результати дослідження достатньо повно висвітлені й апробовані у 25 наукових публікаціях різного рівня. За матеріалами дисертації опубліковано 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в закордонних виданнях, 17 публікацій апробаційного характеру. В опублікованих працях достатньо відображені основні наукові проблеми дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Рецензована дисертаційна робота за змістом та формою є завершеним самостійним дослідженням. Під час дослідження тексту дисертації відзначаємо дотримання автором вимог академічної доброчесності у повному обсязі.

Загальна оцінка дисертації. Загалом рецензована робота справляє вельми позитивне враження, оскільки Дмитро Бабюк вдало й доцільно застосовує сучасну методологію історичного дослідження, компетентно здійснює аналіз фотографій та фотографічних бланків відповідно до обраної методології, робить чіткі й послідовні висновки. Здійснений історіографічний аналіз у першому розділі дисертації переконує, що тема зародження та розвитку фотомистецтва у Кам'янці-Подільському та його феномен у соціокультурному житті міста наприкінці 1850-х р.р. до листопада 1918 р. в історичній науці комплексно не вивчена.

У другому розділі «Фотографія як соціокультурне явище» автором описано м. Кам'янець-Подільський як перше місто на Поділлі, де було відкрито фотографічний заклад, виявлено фотографію авторства Й. Кордиша, яка виконана у професійному фотографічному ательє не пізніше травня

1859 р. та поглиблено межі зародження фотографії у м. Кам'янці-Подільському. Окрім того, автором були ідентифіковані прізвища фотографів та описано фотографічні павільйони фотографів А. Енгеля, Ф. Кодеша, М. Молчанова, Б. Гикова, Струтинського, фотоательє «Русская фотографія».

У третьому розділі «Фотосвітлина як джерело вивчення повсякденного життя кам'янчан» автор представляє результати інтерпретації портретних фотосвітлих, розкриває потенціал фотографії як історичного джерела. Сучасне розуміння феномену фотографії засноване на синтезі поглядів і комплексності підходів. Дослідники почали звертатися до старих фотографій як до візуального джерела історії повсякдення. Окрім того, у науковому світі стверджується думка, що фотографію необхідно вивчати як документ, як практику і як частину історичного спадку для відтворення соціокультурного контексту реальності.

Четвертий розділ «Зародження наукової фотографії, її роль у реконструкції історико-топографічної структури міста та його пейзажів» присвячений вивченню типологічних ознак фотографічних карток, дослідженню фотографії, як джерела вивчення історико-топографічної структури міста. Здійснено атрибуцію фотографічних карток, досліджено бланки таких кам'янецьких фотографів як Й. Кордиш, А. Енгель, М. Грейм, Ф. Кодеш. При цьому, враховуючи значні руйнування історичної забудови міста першої половини ХХ ст. і втрату цілих кварталів середмістя, панорамна фотографія стає надійним джерелом у дослідженні топографії міста і дає змогу відновити і реконструювати історико-архітектурне середовище.

Отже, аналіз тексту дисертації демонструє, що сформульовані автором мета та завдання дослідження досягнуті. Позитивно оцінюючи результати дослідження в цілому, вважаю за необхідне висловити окремі зауваження і побажання.

1. У розділі I. «Історіографія, джерела та методологічні засади», розгляд історіографії проблеми здійснено на основі поділу її на вітчизняну та зарубіжну. Із тексту розділу не зрозуміло, які роботи

віднесено автором до тієї чи іншої категорії. На нашу думку, варто було б розглянути історіографію проблеми, використавши хронологічний принцип аналізу, зазначивши здобутки і прогалини у вивченні теми кожного із періодів. При цьому, аналіз джерельної бази виконано із використанням чіткої і аргументованої класифікаційної схеми.

2. У розділі II. «Фотографія як соціокультурне явище», в підрозділі 2.1. «Зародження та розвиток фотомистецтва у м. Кам'янці-Подільському» на ст. 70-79 подано загальну картину виникнення і поширення фотомистецтва, а тому вважаємо недоречним трактування у назві «у м. Кам'янці-Подільському».
3. У розділі III. «Фотосвітлина як джерело вивчення повсякденного життя кам'янчан» підрозділі 3.2. «Повсякденне життя як об'єкт фотографування», на нашу думку, варто було чітко простежити зміни повсякдення через соціальну стратифікацію населення міста і краю після Селянської реформи 1861 р., подій 1 світової війни та Української революції і відображення їх у фотографічних творах.
4. У загальних підсумкових висновках роботи окремі поставлені у вступі дослідницькі завдання не означені. Зокрема, не згадано про *«вплив тогочасного законодавства на процеси розвитку фотомистецтва»* та не визначені *«характерні риси облаштування фотографічних павільйонів»*, хоча ці аспекти гарно розкрито у відповідних підрозділах роботи.

При цьому, усі наведені недоліки аж ніяк не впливають на позитивну оцінку дисертації.

Загалом, поставлені в дисертації Дмитра Бабюка мета та завдання повністю реалізовані. Представлений на публічний захист науковий текст свідчить про глибоке знання автором предмету дослідження, що дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Дмитра Бабюка є оригінальною, цілісною, завершеною науковою працею, у якій сформульовано і доведено

нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують вагомі для розвитку сучасної історичної науки завдання.

Отже, дисертація Дмитра Сергійовича БАБЮКА на тему: «Зародження і розвиток фотомистецтва в Кам'янці-Подільському та його феномен у соціокультурному житті міста (кінець 1850-х рр. – листопад 1918 р.)» відповідає спеціальності 032 Історія та археологія, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор, Дмитро Сергійович БАБЮК, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Рецензент,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка

Андрій ЗАДОРОЖНЮК

